

BATI SARAYLARINDA TÜRK HALISININ KULLANIMI VE ÖNEMİ*

Use and Importance of Turkish Carpets in Western Palaces

Doç. Dr. Deniz DEMİRARSLAN**

ÖZ

Geçmişten geleceğe uzanan ve bir kültür hazinesi olarak görülen el sanatları milletlerin kültürünü simgeleyen ve tanıtan önemli unsurlardır. Halı sanatı, kullanıcısının sosyo- kültürel ve ekonomik statüsünü belirleyici bir rolü bulunması açısından her toplumda önemli bir sanat kolu olarak kabul görmüştür. Ayrıca, sanat tarihi açısından Türk halı sanatı nitelik ve niceliğiyle tüm dünyayı etkilemiş ve halı sanatını dünyaya kazandırmıştır. Bu sanat tarihsel süreçte eşsiz sanat değeriyle gelişmiş ve yayılmıştır. İlk halılar çevresine yararlı olacak bir kullanım ürünü sağlarken kendi kültürünü yaratmıştır. Bu kültür, insanların bireysel yaşamında, göçebe gruplar halinde yaşadıkları devirlerde, devlet ve imparatorluklarla egemen oldukları topraklarda yaşamış; mekânlar ve toplumların vazgeçilmez bir parçası olmuştur. 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'da gelişen Türk halı sanatı 16. ve 17. yüzyıllarda altın çağını yaşamış; 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başında bir sanayi koluna dönüşmüştür. Batı dünyası tarafından Türk halı sanatının tanınması oldukça uzun bir süreçtir. Avrupa'ya halı ihracatının 11. yüzyıldan itibaren başladığı bilinmektedir. Ancak bu konudaki net bilgiler İstanbul'un fethinden sonraki döneme aittir. Türk halısı ihracatın yanı sıra, devlet adamlarının birbirlerine hediyeleri veya bağışlar şeklinde Batı saraylarına, ayrıca soylular için önemli mekânlara girmiştir. Bu konu hakkındaki bilgiler gezginlerin anlatımları, saray envanterleri, mektuplar ve resim sanatı örnekleri gibi unsurlar yardımıyla elde edilmektedir. Batı saraylarının iç mekânlarında Türk halıları kullanıldıkları dönemin sanat özelliklerine uygun olarak dekorasyonun bir parçası olmuş; zamanla Batı saraylarının kendi halılarının ve döşemelik kumaşlarının üretilmesinde öncülük etmiştir. Bu çalışmada, gelişim süreci ve çeşitleri belirtilmiş olan Türk halısının Batı dünyası tarafından tanıma ve elde edilmiş şekliyle Batı saraylarının iç mekânlarında kullanımı çeşitli örnekler üzerinden araştırılmıştır. Batı dünyasının birçok ülkesindeki saraylarda Türk halısının kullanımı bilinmekle beraber; bu çalışmada Rönesans'tan günümüze olan süreçte Türk halısı kullanıldığı bilinen, haklarında yazılı ve görsel kaynaklara ulaşılabilen önemli örnekler tercih edilmiştir. Batı dünyasının Türk halısını tanıma ve kullanma süreci ile Türk halısının Batı mekânlarındaki etkisinin daha iyi anlaşılması açısından kiliseler ve soylulara ait konutlardan da örnekler verilmiştir. Genellikle Holbein, madalyonlu Uşak, Gördes ve Hereke halılarının kullanıldığı Batı saraylarının iç mekânlarındaki etkileşim incelenmiştir. Türk halısının Batı dünyasında tanınırlığının gerçekleşme süreci, Türk halısının Batı saraylarının mekânlarına dekorasyon ve diğer unsurlar açısından katkıları belirlenmiştir. Ayrıca Batı saraylarında Türk halısı kullanımının kültürel etkileşim açısından Türk halı sanatının gelişimine katkıları ortaya konmuş ve çalışmanın hem Türk halı sanatı açısından hem de iç dekorasyon açısından bir kaynak oluşturması amaçlanmıştır. Sonuçta Türk halısının Avrupa ve Amerika kıtasında saraylar başta olmak üzere dekorasyonun bir parçası olduğu, Batıda halı sanatının gelişimini sağladığı ve bu gelişimin Türk halı sanatına çeşitli etkileri bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Düğümlü halı, Batı Anadolu halıları, saray halıları, kültürel etkileşim, dekorasyon.

ABSTRACT

Handicrafts that extend from the past to the future and are seen as a cultural treasure, are important elements that symbolize and promote the culture of nations. Carpet art has been accepted as an important art branch in every society and it has an important role in determining the socio-cultural and economic status of its user. Furthermore, Turkish carpet art, which is important in terms of art history, has affected the whole world with its quality and quantity and brought the art of carpet to the world. It has developed and spread from simple to perfect over time with its unique art value in the historical process. While the early carpets served as a practical product for their surroundings, they also developed their own culture. This culture lived in the times when people lived both in their individual lives and in nomadic groups, as well as in the lands dominated by the state and empires; has become an indispensable part of spaces and societies. Turkish carpet art, which has been developed in Anatolia since the 11th century, lived its golden age in the 16th and 17th centuries and then became an industry at the end of the 18th and beginning of the 19th centuries. Recognition of

* Geliş tarihi: 17 Mart 2020 - Kabul tarihi: 16 Kasım 2021
Demirarslan, Deniz. "Batı Saraylarında Türk Halısının Kullanımı ve Önemi" *Millî Folklor* 132 (Kış 2021): 208-225

** Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, Kocaeli/Türkiye,
denizdemirarslan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7817-5893.

Turkish carpet art by the Western world is a very long process. Carpet exports to Europe are known to have begun in the 11th century. However, the clear information on this issue belongs to the period after the conquest of Istanbul. In addition to exports, Turkish carpets have entered the Western palaces and important places for the nobility, by means of statesmen giving gifts to each other and donations. Travelers' tales, palace inventories, letters, and examples of painting are all used to obtain information about this subject. Turkish carpets became a part of the decorating in the interiors of Western palaces, according to the aesthetic features of the era in which they were employed; over time, it pioneered the creation of Western palaces' own carpets and upholstery materials. Through various examples, the development process and varieties of Turkish carpets, their acknowledgment and manufacture by the Western world, and their usage in the interiors of Western palaces were examined in this research. Although Turkish carpets are known to be used in palaces throughout the Western world, the most notable examples from the Renaissance known to utilize Turkish carpets, as well as those having visual resources for identifying the carpets' interior usage features, were chosen as samples in this study. Examples of churches and aristocratic mansions are also presented to better comprehend the process of Turkish carpet in the Western World and the influence of Turkish carpet in Western countries. The interaction of the interiors of the Western palaces where the Holbein, Medallion Uşak, Gördes, and Hereke carpets were used, have been examined. The process of recognizing the Turkish carpet in the Western world has been determined, as well as the contributions of the Turkish carpet to the spaces of Western palaces in terms of decoration and other components. Furthermore, the role of Turkish carpets in Western palaces in the development of Turkish carpet art in terms of cultural interaction has been highlighted, and the research is intended to serve as a resource for both Turkish carpet art and interior decorating. As a consequence, it is determined that Turkish carpet art is a component of interior decoration, particularly in European and American palaces, that it contributes to the development of carpet art in the West, and that this development has a variety of effects on Turkish carpet art.

Keywords

Knotted carpet, Western Anatolian carpets, palace carpets, cultural interaction, decoration.

Giriş

Türklerin dünyaya bir armağanı olarak tanımlanan, kültürel mirasın önemli bir ögesi olan halı sanatının bulunmuş ilk örneği “Pazırık Halısı” olarak kabul görmektedir (Diyarbakirli 1972:120). Oktay Aslanapa eserinde (2019: 342) M.Ö. 3. yüzyıla ait parçaların Asya Hunlarından kaldığını, Aurel Stein'in 1906-1908 yıllarında Doğu Türkistan'da bulunduğu halı parçalarının en eski düğümlü halılar olduğunu vurgulamaktadır. Eralp Alışık da eserinde (2006:23) 1976 yılında Uluslararası Doğu Halıları Konferansında Nejat Diyarbakirli tarafından Pazırık Halısının bir Hun halısı olduğunun ispat edildiğini belirtmiştir. Anlaşılacağı üzere; düğümlü halı Orta Asya'da Türklerin yaşadıkları bölgelerde ortaya çıkmış ve dünyaya yayılmıştır.

Orta Asya'daki Türklerin halıyı yere sermedikleri; taht, sedir ve duvar örtüsü olarak kullandıkları bilinmektedir. Ayrıca halı Türk yaşamında insanların sevinçlerini, üzüntülerini, yaşam öykülerini çeşitli sembolik motiflerle anlattıkları bir iletişim aracıdır. Bu nedenle halılar toplumsal ve sosyolojik açıdan önem arz etmektedir.

Türk halı sanatı Türklerin dokuma konusunda uzmanlaşmış uygarlıkları barındıran Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte ilerlemiştir. Örneğin; dokumacılık konusunda ileri bir uygarlık olan Frigler “tapetes” olarak isimlendirilen yün kilimleriyle ünlüydü. Halen birçok Avrupa dilinde Friglerin etkisiyle “tapis”, “tapestry”, “tapperto” olarak halı ve kilimler isimlendirilmektedir (Demirarslan 2011: 79). İbn said, Kitâb bast u'l'arz fi'ttül ve l'arz isimli eserinde; “... Bu bölgenin batısında Türkmen dağları ve Türkmen ülkesi bulunur. Türkmenler Türk soyundan bir kavim olup; Selçuklular devrinde Rum ülkesini fethetmişlerdir. Türkmen halılarını dokuyan bu Türkmenlerdir. Bu halılar bütün ülkelere satılır.” diye belirtmiştir (Deniz 2005:82).

Anlaşıldığı üzere; çok eski dönemlerden beri Türk halıları farklı bölgelere ve ülkelere satılmaktaydı. Eski Yunan kaynaklarında “Doğunun lüksü” olarak tanımlanan halı için (Yeşildal, 2019: 190) İbn Batuta “... bu şehirde kendi adıyla (Aksaray) anılan koyun yünüyle halılar bulunur. Bu halıların hiçbir ülkede eşi benzeri olmadığından Suriye, Irak, Mısır, Hindistan, Çin ve Türk ülkelerine sevk olur.” demiştir (İbn Batuta 1977: 23; Deniz, 2005: 82). Marco Polo da seyahatnamesinde dünyanın en güzel ve renkli halılarının Konya’da dokunduğunu belirtmiştir (Komroff 2002: 24). Saray için halı dokuyan ilk halı atölyeleri Konya’da kurulmuş; Türk halısına teknik özelliğini veren düğümlü halı tekniği 11. yüzyılda Anadolu Selçuklular dönemi halılarında ilk defa görülmüştür.

13. ve 14. yüzyıllarda zirveye ulaşan halı sanatı sadece evlerde değil; 13. yüzyıldan itibaren müstakil atölyelerde dokunmuş ve büyük boyutlu halılar yapılmıştır (Yılmaz 2017: 98-106). Osmanlı Devleti’nin ilk kurulduğu dönemde üretilen bu halılar Bizans saraylarına düğün hediyesi olarak gönderilmiştir (Deniz 2002: 385). 16. ve 17. yüzyıllar Türk halı sanatının “altın çağı” olarak bilinirken; 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılda ise halı sanatı bir sanayi koluna dönüşmüştür.

1834’te İstanbul’da kurulan Feshane atölyesinde saray için halı dokunmaya başlanmış (Öztürk 2016: 123), 1843’te Dadyan Ailesi’nin kurduğu (Küçükerman 1987:40) Hereke Dokuma Fabrikası’nda 1891’de Sivas, Lâdik, Gördes ve Kula’dan ustalar getirtilerek halılar dokunmuştur. Görülmektedir ki; Türk halı sanatının uzun bir geçmişi, zengin bir içeriği bulunmaktadır.

Ertan Gökmen eserinde (2014: 12-37) Türk halı sanatını ilk devirlere ait Türk halıcılığı, Selçuklu halıları, hayvan figürlü Anadolu halıları ve Osmanlı Devri halıları olarak incelemektedir. Osmanlı Devri halıları da sırasıyla Erken Osmanlı Devri halıları (değişik ressamın resimleriyle adlandırılan halılar), Klasik Osmanlı Devri Halıları (Saray halıları ve Uşak halıları, Madalyonlu Uşak, Yıldızlı Uşak, Madalyonlu ve Yıldızlı halılardan gelişen halılar, baklava şemalı ve kuşlu halılar, Çintemani Uşak, post motifli halılar, Transilvanya/Erdel halıları), Geç Osmanlı Devri halıları (19. yüzyılda Batı Anadolu halıcılığı, Hereke ve Feshane Halıları) ve Gördes halıcılığı şeklindedir.

Bu sanat Cumhuriyet döneminde birçok merkezde ev, atölye ve makine halıcılığı şeklinde devam etmektedir. Üretilen halılar, kısmen geçmişin sanat özelliklerini taşımakta; Kayseri, Sivas, Isparta, Uşak, Gördes gibi yöre halıları eski Türk halı sanatını devam ettiren Hereke halısı da özel sipariş olarak TBMM Millî Saraylar Daire Başkanlığı’na bağlı olan fabrikada ve özel atölyelerde üretilmektedir. Dokunan tüm bu halılar her dönemde Batı sarayları tarafından tercih edilerek iç mekânlarında çeşitli nedenlerle dekorasyonun önemli bir parçası olmuştur. Bu çalışmada, yukarıda kısaca gelişim süreci ve çeşitleri belirtilmiş olan Türk halısının Batı dünyası tarafından tanınma ve elde edilme şekliyle Batı saraylarının iç mekânlarında kullanımı örnekler üzerinden araştırılmıştır. Batı dünyasının birçok ülkesindeki saraylarda Türk halısının kullanımını bilmekle beraber; araştırma kapsamında Türk halısı kullanıldığı bilinen Rönesans’tan günümüze olan süreçte haklarında yazılı ve görsel kaynaklara ulaşılabilen önemli örnekler iç mekânda kullanım özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Sonuçta Türk halısının Batı dünyasında tanınırlığının nasıl gerçekleştiği, Batı saraylarının mekânlarına dekorasyon ve diğer unsurlar açısından katkıları belirlenmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla sarayların yanı sıra kiliseler ve soylulara ait konutlardan örnekler verilmiştir.

1. Batı Dünyasında Türk Halı Sanatının Tanınması

Batı dünyası tarafından Türk halı sanatının tanınması uzun bir zamanda gerçekleşmiştir. 11. yüzyılda başlayan halı ihracatı hakkındaki net bilgiler İstanbul’un fethinden

sonraki döneme aittir (Özkavruk vd. 2007: 21). Bahsedildiği üzere özellikle İbn Said, İbn Batuta, Marco Polo ve Evliya Çelebi'nin seyahatnameleri başta olmak üzere gezginlerin anlatıları, Holbein, Memling, Piero della Francesca, Vermeer, Lotto, Jan Van Eyck, Petrus Christus, Crivelli gibi dönem ressamlarının tabloları, padişah ve devlet adamlarının Batı hükümdarları ve elçilerine verdikleri armağanlar ve ihracat başta olmak üzere çeşitli etkiler Türk halısını dünyaya tanıtmıştır. Örneğin; 1464'te II. Mehmed Napoli'li Ferdinando'ya eşsiz 100 halı hediye etmiştir. Bunun gibi II. Bayezid ve Kanuni Sultan Süleyman başta olmak üzere birçok padişah Batılı devlet adamlarına halılar armağan etmiştir (Surinao 1996: 59). 1884 yılında Yıldız Sarayı'nı ziyaret eden Senatör Abram Hewitt'e II. Abdülhamit tarafından fotoğraf koleksiyonu, çeşitli kitaplarla birlikte 12 halı hediye edilmiştir. Hewitt Amerika'ya döndüğünde bu hediyeleri sergilemiştir. Hewitt'e göre; II. Abdülhamid bu eşsiz hediyeleri vererek Osmanlı Devleti'nin Batının bir parçası olduğunu göstermek istemiş; Amerika'da ise dekorasyonda Türk halılarına ilgi artmıştır (Cox 2013: 39). Yüksek düzeyde devlet adamları tarafından da Batılı devlet adamlarına halılar armağan verilmiştir. Örneğin; Ahmet Vasıf Efendi İspanya Kralı III.Charles'a Galatakarı bir seccade hediye etmişken (Müderrişoğlu 2014: 269) Alman Kayzeri Şarlken 1549'da Osmanlı topraklarına yolladığı casusuna dönüştürme 10 adet halı getirmesini emretmiştir (Yetkin 1991: 163). Evliya Çelebi de seyahatnamesinde Türk halısının Avrupa'ya ihraç edildiğini belirtmiştir (Aslanapa 1999: 23-26). Her dönem Türk halısı Avrupa'da görülmekle beraber, bu halılar özellikle Rönesans döneminde başta Macaristan olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde hediye edilme ve yapılan ticaretler sonucu iç mekândaki yerini almıştır.

Türk halılarını Batıya taşıyan ilk tüccarlar Venediklilerdir. Zamanla Cenevizli, Hollandalı, İngiliz, Yahudi, Rum ve Ermeni tüccarlar da halı ticaretine ortak olmuşlar ve Fondoca dei Turchi Sarayı gibi Avrupa saraylarını satış merkezi olarak kullanmışlardır. (Suriano 1996: 59; Ağoston vd. 2009: 220).

Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki elçilik binalarında Gördes halılarının kullanıldığı, bu halıların devlet başkanlarına hediye edildiği ve bu uygulamaların Türk halısının tanınmasında rol oynadığı bilinmektedir (Gökmen 2014: 43). Bu bölümde bu etkilerin oluşum sürecine kısaca değinilmektedir.

Rönesans ve Barok dönem resim sanatında kompozisyonun bir parçası olan halılar mimaride duvar resminin önemli bir unsurudur. Rokoko, Ampir ve Neoklasik dönem yapılarının iç mekânlarında çok fazla rağbet görmeyen Türk halılarına Batı dünyası 19. yüzyılda yaşanan Oryantalizm akımı etkisiyle dekorasyonda görülen Türk eşyaları, kumaşları, motifleriyle birlikte yeniden mekânlarında yer vermiştir. Dolayısıyla mimari, sanat ve moda akımlarının Türk halısının Batıda kabulü konusunda önemli etkisi bulunmaktadır.

İhracata yönelik olarak halı sanatındaki büyük gelişim ise 18. ve 19. yüzyıllarda görülmektedir. Bilhassa Hereke ve Uşak halıları ekonomik olarak değer kazanmış, son dönem Saray halıları Türk halı sanatının Batı dünyasına tanıtılmasına öncülük etmiştir. Başta Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları için büyük boyutlu, yün ve ipek halıların yanında seccade ve duvar halıları da üretilerek iç ve dış piyasaya sürülmüştür.

Dünya fuarları Türk halılarının dünyaya tanıtımında öncülük etmiştir. 1851-1862 Londra, 1897 Stockholm Sergilerinde Uşak, Gördes, Demirci, Kula, Afyon, Sivas ve Hereke halıları sergilenmiştir. 1893 Chicago Dünya Fuarı'nda Osmanlı Pavyonunun iç duvarları Hereke kumaşları ve halılarıyla kaplanırken (Ergüney vd. 2015: 224) 1894'te Lyon'da Milletlerarası Tekstil Ürünleri Fuarı'na gönderilen Hereke Fabrikası ürünleri büyük ödül almıştır. 1910 Münih Sergisi'nde de Halı Fabrika-i Hümayunundan halılar

sergilenmiştir (BOA, MF.MKT 1149 68, 29 Safer 1328). Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Hereke'yi ziyareti Hereke halısının ününü artırmış; ünlü iş insanı Andre Carnegie'nin yaptırmış olduğu ve araştırma kapsamında incelenen örneklerden biri olan Barış Sarayı Konsül Salonu'nun halı ve perdeleri için Hereke Fabrikası'na sipariş verilmiştir.

19. yüzyılda ihracatta Batı Anadolu halıları da oldukça revaçtaydı. Demiryolu yapımı için Batı Anadolu'ya gelen İngilizler 1836 yılında P. De Andrea, 1840'ta Habif ve Polako, 1842'de T. A. Spartalı isimli şirketleri kurmuş; iplik ve model vererek kendi istekleri doğrultusunda Uşak civarında halı dokuyucularına dokuttukları halıları Avrupa'ya ihraç etmeye başlamıştır. Bu halıların Gördes halısına olan ilgiyi azalttığı belirtilmektedir (Dölen 1992: 353; Deniz 2002:403). Sonuçta 1880'li yıllarda Şark Halı Şirketi ile İngilizler Batı Anadolu'da halı piyasasını tekellerine almıştı. Bu halılarla ün yapan tüccar Victor Isaac Behar 1900'lü yıllarda İngiltere'ye Osmanlı'dan halı, kilim ve mobilya götürerek satışa sunmuş; ayrıca İskoçya'da Osmanlıdan ithal malzemeler kullanılarak halı üreten Raheb Turkish Pile Carpet şirketini kurmuştur. Evde üretim yaptırın İngilizlerin aksine bir Avusturya şirketi de Batı Anadolu'da fabrika açmıştır. Oriental Carpet Manufactures, Cardinal& Harford Carpets, J. Baker, Sdney La Fontaine ve Sykes Co. şirketleriyle İngilizler piyasayı yeniden ele geçirmiş ve Türk halıları "Smyrna Halısı" ismiyle Avrupa piyasasına tanıtılırken (Resim-1); üretilen Isparta, Kayseri ve Bünyan halıları Batı pazarına sunulmuştur (Bein 2013:19). Avusturya- Macaristan İmparatorluğu, Prusya Krallığı saraylarına bu şirketlerin halılarını almıştır (Perdahcı 2011:279). Zamanla Batıda Türk halısı üreten fabrika ve atölyelerin sayısı ve üretimleri artmış; halı önemli bir üretim kolu haline gelmiştir.

Bu halılarla lüks ve gösterişli mekân arayışında olan Batılıların kendi zevklerine göre, İngiltere'de çizilen desenler ve hayal ettikleri renklerle eşsiz el sanatı ürünlerine kavuşması söz konusuydu. Batılı şirketlerin halıcılık faaliyetleri Türk sermayedarlarını harekete geçirmiş, 1907'de Uşak Osmanlı Halı Ticarethanesi isimli şirket kurulmuştur (Tutsak 2007:77). Şirket-i Millî adını taşıyan bu fabrika milli sıfatını taşıyan ilk halı üretim örgütlenmesidir.

Resim 1. İngiliz Halı Şirketlerinin Reklamları (URL-1).

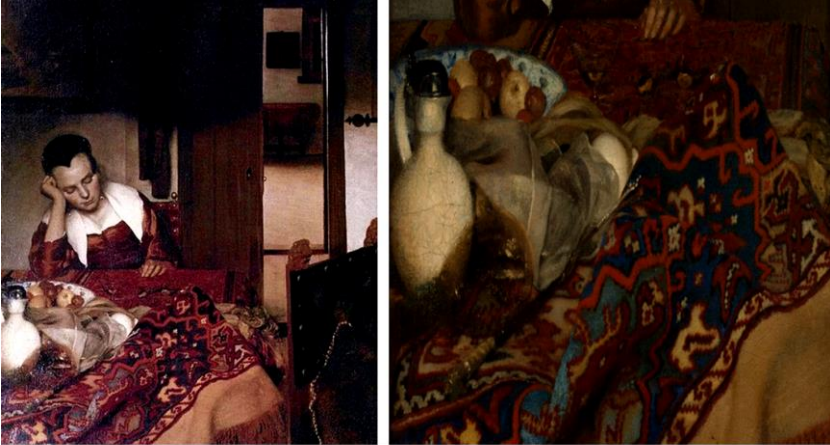
2. Batı Saraylarında Türk Halısının Kullanım Örnekleri

Bu bölümde Rönesans'tan günümüze çeşitli ülkelerdeki Batı saraylarında ve önemli mekânlarında kullanılan Türk halılarının elde ediliş ve kullanım şekilleri Avrupa sarayları ve Amerika ile Kanada'da iç mekânda Türk halısının kullanımı olarak iki başlık altında incelenmiştir. Costabili, Kensington, Somerset ve Gyulafehérvár Sarayları, Braşov Kara Kilise, Louvre Sarayı "Büyük Galeri", Château de Fontainebleau, Postdam Yeni Saray ve Houis Doorn Sarayları ile Barış Sarayı ve Beyaz Saray Batıda Türk halısının kullanıldığı önemli mekânlar olarak bilinmektedir.

2.1. Avrupa Saraylarında Türk Halısı

15. yüzyılın başlarında Avrupa’da Orta Çağdan kalma ve Rönesans mimarisiyle inşa edilen saraylar ve büyük evler bulunmaktaydı. Bu yapıların iç mekânları mobilya sanatının dönem özelliklerini taşıyan az sayıda eşyalarla donatılmıştı. Zemin taş veya ahşap malzemedendi. Duvarlarda ahşap lambri ve duvar halıları kullanılmaktaydı. Gerek yapıda gerekse de mobilyada üst yüzey işlemlerinde kusurlar bulmak mümkündü. Halı özellikle masa örtüsü olarak kullanılırken yüzey kusurlarını kapatmakta, yer döşemesinde ve duvarda çıplaklığı giderirken elde edilmesi zor ve pahalı bir parça olması nedeniyle kullanıcıya toplumda bir statü kazandırmakta; mekânda hiyerarşiyi sağlamaktaydı. Lotto, Vermeer, Bellini, Francesca, Crivelli başta olmak üzere dönem ressamlarının tablolarında masa, sandalye, duvar ve zemine serilmiş halılar bu durumu açıkça göstermektedir (Resim-2).

Nurcan Perdahcı’nın eserlerinde (2010: 310; 2020: 253) belirtildiği üzere ressamların tablolarında bu halılar gerçekçi betimlenmiş; halılar resmini yapan ressamın adıyla “Memling halısı”, “Lotto halısı”, “Holbein halısı” şeklinde isimlendirilmiştir.

Resim 2. Vermeer’in “Uyuyan Hizmetçi Tablosu”nda Masa Üzerinde Lotto Halısı (Gowing, 1997: 158).

Hükümdarlar özellikle kamusal etkinliklerde halıları bir masanın üzerinde veya ayaklarının altında yerde kullandıklarında vakarını ve otoritesini yansıtmaktaydı. Dolayısıyla, Türk halısı ancak böyle bir onura layık kişilerin hak ettikleri değer bir ifadesi olarak kabul edilmekteydi. Bu özellikleri nedeniyle Batılı hükümdarlar çoğunlukla mekânlarında Türk halısını tercih etmişlerdir.

İtalya’daki Rönesans saraylarında Türk halısı olduğu gibi kullanılmakla birlikte fresk kompozisyonlarında bir eleman olarak kullanılmıştır. Örneğin; Costabili Sarayı, tavan fresklerinde yer alan çok sayıda Anadolu halısı betimlemeleriyle ünlüdür (Resim-3). Freskler incelendiğinde motiflerin aslına uygun resmedildiği ve halılardan birinin Batı Anadolu girintili seccade, diğer halıların Konya kıvrık yaprak bordürlü girintili seccade, Uşak kufi bordürlü seccade ve Uşak Holbein halısı olduğu görülmektedir (Suriyano 1996: 50-62). Halılar bu freskleri yaptırnan soylunun statüsünü ve ekonomik istikrarını güçlü bir biçimde vurgulaması amacıyla kompozisyona yerleştirilmiştir. Costabili Sarayı envanterlerinde bu türdeki halıların bulunması bu halıların gerçekte sarayda

kullanıldıklarının ispatıdır. Günümüzde de Uşak halıları sarayın Rönesans stili salonlarında zeminde sergilenmeye devam edilmektedir.

Bilhassa İtalya’da sarayların veya evlerin balkonlarından Türk halısı sarkıtmak zenginlik ve asaletin sembolü sayıldığından parası olmayanların halıları kiraladıkları bilinmektedir (Rosamond 2005: 125).

Resim 3. Costabili Sarayı Fresklerinde Anadolu Halıları (Suriano, 1996: 51).

İngiltere Kralı VIII. Henry de Türk halısını saraylarında kullanmayı tercih etmiştir. Kralın döneminde sarayların dekorasyonu yenilenmiş, iç mekânlar gösterişli eşyalarla döşenmişti. Ayrıca, sürekli yaşadığı ortamı değiştirdiğinden Krala ait eşyalar sıklıkla taşınmaktaydı. Taşınan eşyalar arasında çok sayıda halı yer almaktaydı. Krala ait halıların tam sayısı ölümünden sonra, VI. Edward döneminde yapılan sayımda ortaya çıkmıştır. 12 sarayda VIII. Henry dönemine ait envanter listesinde 801 halı bulunmaktadır. Bunlardan 444’ü Türk halısıdır. Geri kalan birçoğu da Türk halısının İngiltere’de üretilmiş kopyaları olarak tanımlanmıştır (Mills 2006: 448). Anlaşılacağı üzere 1500’lü yıllarda İngiltere’de Türk halısı kopya edilerek üretilmekteydi.

Öte yandan çeşitli ressamlarla Kral Henry’yi konu alan resimler yapılmıştır. Tüm bu resimlerde zemin döşemesinde Holbein ve madalyonlu Uşak halısı kompozisyonda yer almıştır (Starkey 1998: 33). 1570 yapımı bir resimde Kral ve ailesi taht odasında yerde bir madalyonlu Uşak halısının üzerinde görülmektedir. Bu resmin birkaç farklı versiyonu bulunmakla birlikte tüm resimlerde Türk halısı tahtın önünde yere serili şekilde betimlenmiştir. Bu halının 6x2,7 m ölçüsünde olduğu belirtilmektedir (Resim- 4, 5). Bundan daha büyük ölçüdeki halılar 16. yüzyıl yapımı Kensington Sarayının taht odalarında bulunmaktadır. Türk halısı ahşap zemin üzerinde kırmızı renk kumaş kaplı Rönesans stildeki baldekenli taht ve goblen duvar halılarıyla uyum içindedir (Resim- 6). Kardinal Wolsey’in anılarında bu halıların bir kısmının satın alındığı, bir kısmının hediye geldiği hatta halılardan birinin Venedik elçisi Giustiniani tarafından hediye edildiği belirtilmektedir (Mills 2006: 451). “1604 Somerset Evi Konferansı” isimli tabloda Somerset Sarayı’nda bir masa üzerinde Holbein Türk halısı görülmektedir (Resim- 7). Aynı zamanda Somerset Sarayı’nın taht odasında 4,57x 2,30 m boyutunda gerçek bir Türk halısı kullanıldığı kayıtlarda yazmaktadır (Mills 2006: 452). İskoç Kralı V. James’in de saray envanterinde ipekli Türk halısı kayıtlarda görülmektedir (Yetkin 1991: 163). Günümüzde ise İngiliz Kraliyet saraylarında genellikle Aubusson, Axminster ve Savonnerie halıları kullanılmaktadır. Axminster halısı 1755’te tekstilci Thomas Witty

tarafından Türk halısından esinlenerek geliştirilen ve İngiliz saraylarında kullanılmış bir halıdır (Jacobs 1970: 13). Günümüzde Buckingham Sarayı'nın halıları Türkiye'de Ak-saray Sultanhanı'nda restore edilmektedir (URL-2). Türk halılarından etkilenecek üretilen bu saray halılarının bakım ve onarımlarının yine Anadolu topraklarında yapılıyor olması ayrıca büyük önem taşımaktadır.

Resim 4. VIII. Henry'nin Yağlı Boya Tablosunda Türk Halısı (Mills, 2006: 652).

Resim 5. Lukas de Heere Tarafından Yapılan Tabloda Uşak Halısı (URL-3).

Resim 6. Kensington Sarayı Taht Odalarında Uşak Halısının Kullanımı (URL-4).

Resim 7. Somerset Sarayı'nda Masa Üzerinde Holbein Halısı (URL-5).

Türk halıları Macar saray ve kiliselerinin dekorasyonunda yüzyıllar süren bir öneme sahip olmuştur. Özellikle 17. yüzyılda Türk halılarının satışı Macaristan pazarında oldukça yaygındı. Bu konuda birçok yazılı örnek mevcuttur.

Örneğin; Kral V. Stephan'ın kardeşi Maria'nın bir mektubunda sahip olduğu Türk halısının güzelliğinden bahsettiği, 1503'te Macaristan topraklarına 500 adet Türk halısının geldiği bilinmektedir. Bu halılar arasında divan örtüsü olarak kullanılanlar, orta büyüklükte halılar yer almaktaydı. Gyulafehérvár Sarayı'nda dönemin eşsiz mobilyalarıyla birlikte kullanılan 105 adet Türk halısı bulunmaktaydı. 16. yüzyıl Macar arşivlerinde yer alan bir bilgiye göre 1541'de Draskovich Ailesi'nin sarayında 4 adet büyük halı, 5 adet masa örtüsü halı, 7 adet küçük boy halı bulunmaktaydı. 1521'de Macar komutan György Thury'nin sarayında ise 39 adet Türk halısı bulunmaktaydı (Batari 2006: 442-443).

Transilvanya'da da zengin ve soyluların evlerinde Türk halısının kullanımı oldukça yaygındı. Yaş, Suçava ve Hirländ'deki prenslik saraylarında ve Eflak Voyvodası Konstantin Brinkovyanu'nun sarayında Türk halıları bulunmaktaydı. Mihai Maxim (1999: 155) halıların bu saraylarda kullanımını Türk kültürünün Eflak ve Boğdan'a etkisi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, kiliselerde de Türk halısı vardı. Braşov'daki Kara Kilise'de 110 adet Türk halısı, Segesvar Friar Kilisesi'nde 40 adet Türk halısı kullanılmıştır. Stephan Ionescu eserinde (2004: 52-57) Kara Kilise'de bulunan Türk halılarının Transilvanya, Madalyonlu Uşak, Çintemani Uşak ve Lotto tipi halılar olduğunu belirtmektedir. Oymalı masif ahşap panolar içinde duvarda sergilenen, galeri duvarına asılan ve katafalk örtüsü olan bu halılar doğum, düğün, onur hediyesi olarak kiliseye hediye

edilmişlerdir. Zamanla bu halıların pastel renkleri, çiçek veya karmaşık geometrik motifleri kiliseler için prestijli bir dekorasyon haline gelmiştir (Resim- 8).

Resim 8. Kara Kilise’de Türk Halıları (Yazar Arşivi).

Fransız sarayları kapitülasyonlar sonucu Türk halısıyla tanışmıştır. Ayrıca kiliselerde rağbet gören Türk halıları zamanla Savonnerie ve Aubusson halılarının ortaya çıkmasında etkilidir. 16. yüzyılda Belçikalı Goblen desencisi Coecke van Aelst İstanbul’da Türk halılarını incelemiş; daha sonra Kral IV. Henry döneminde sarayda bir atölye kurulmuş ve Louvre Sarayı için mobilyalar ve halılar üretilmiştir. 17. yüzyılda Pierre Du Pont Louvre Sarayı’nda halı üretimi için izin alıp; İstanbul’da inceleyerek özelliklerini öğrendiği Türk düğümlü el halılarını üretmiştir. Savonnerie halısı dokuma tekniğini Türk halısından almış; 1644’ten itibaren Avrupa’da Türk halısı olarak pazarlanmıştır (Kalender 1997: 48). Ayrıca üzerlerinde yer alan kraliyet sembolleri bu halıların bir diplomatik hediye olarak kullanılmasını sağlamıştır. Aubusson halısı üretiminde 17. yüzyılda halı dokuma konusunda gelişen Fransa Avrupa’nın halı dokuma merkezi haline gelmiştir. Kurulan atölyelerde eşsiz halı ve perdeler dokunmuştur. Bu atölyelerde çalışan başta Charles Séchan olmak üzere dekoratörler özellikle 19. yüzyılda Dolmabahçe Sarayı’nın dekorasyonunda görev almış (Batur 1994: 85) ve Türk saraylarının Batı tarzında dekorasyonu konusunda etkili olmuşlardır.

Avrupa genelinde olduğu gibi Fransa’da da 18. yüzyıla gelindiğinde Rococo ve Neoklasizm etkisiyle iç mekânlarda Türk halısına rağbet azalmış; özellikle duvarlarda Aubusson halısı tercih edilmiştir. Yine bu dönemde Avrupa’da “Smyrna Halısı” iç mekânlarda az da olsa görülmektedir. Kalender (1997: 48) Aubusson halısının Smyrna halısının kopyası olduğunu belirtmektedir. Zamanla İstanbul, İzmir ve diğer Anadolu merkezlerinde üretilen halıların renk ve desenleri birleştirilerek yeni tip halılar üretilmeye başlanmıştır.

Batılılaşma döneminde Fransa’yla kurulan ilişkiler sonucunda Savonnerie ve Aubusson halılarında görülen motifler 19. yüzyılda Türk halı sanatını doğrudan etkilemiştir. Bu etki Feshane ve Hereke halılarında açıkça görülmektedir. Savonnerie halıları koleksiyonerler tarafından ilgi görmüş; dokundukları atölyelerde dekoratif dokuma panolar, koltuk döşemeleri üretilmiştir.

Bilhassa, XIV. Louis döneminde inşa edilen sarayların iç ve dış süslemesinin büyük bir uyum içerisinde olmasına özen gösterilmiş, iç mekânlarda çeşitli ipek kumaşları ve halılar kullanılmıştır. Louvre Sarayı’nın envanter defterinde 1666 yılında Türk tarzı dokunmuş 18 sandalye arkılığı, 3 sandalye oturma minderi, 10 adet büyük taban halısı ve daha birçok dokuma ürünü yer almaktadır. Sarayın “Büyük Galeri” adı verilen salonu için eklenerek 442 m uzunluğa erişen her biri 5x 9 m olan Türk tarzı Savonnerie

halısı üretilmiştir (Resim- 9) (Özkavruk ve Ömür, 2007: 21). Bu halıların desenleri çiçek ve manzara ağırlıklı ve Rönesans etkilidir.

Château De Fontainebleau, Marie Antoinette'nin döneminden günümüze özgün kalan tek mekân olan Türk Odasıyla ünlüdür. Osmanlı figürleri ve motifleriyle süslenmiş mobilyalar, biblolar, kumaşlarla oluşan dekorasyonun renk ve desenle tamamlayıcısı Türk tarzındaki Savonnerie halısıdır (Resim-9). Oda dönemin Turquerie akımını yansıtan önemli bir örnektir.

Resim 9. Louvre Sarayı “Büyük Galeri” için Louis Dupont’un Atölyesinde Dokunmuş Bir Savonnerie Halısı (Bremer-David, 2015:35) ve Chateau de Fontainebleau Türk Odasında Savonnerie Halısı (Cochet ve Lebeurre, 2015).

Türk halısının Avrupa iç mekânlarında yeniden yaygın şekilde kullanımı 19. yüzyılda Oryantalizm akımı etkisiyledir. Halı koleksiyonu yapan soylu zenginler ortaya çıkmıştır. Londra’da bir soyluya ait Viktoryan tarzı evde (1893) bulunan halı Oryantalist dekorasyonla uyum içindedir ve Jan Van Eyck’in “Paele Madonna” isimli tablosunda yer alan halıyla aynıdır (Resim-10).

Koleksiyonlarda bulunan halılar günümüzde büyük müzelerde sergilenmektedir. Bu koleksiyonlardan biri Arnold Ipolyi'nin Budapeşte Uygulamalı Sanatlar Müzesi’nde yer alan 18 halıdan oluşan koleksiyonudur. Macaristan’da 1914 yılında açılan bir sergide de koleksiyonerlerden toplanan 352 Türk halısı sergilenmiştir (Batari 2006: 444-445). Bu sergideki halı sayısı Türk halısının iç mekânda kullanımının yaygınlığını göstermektedir.

Resim 10. Viktoryan Tarzı Bir Evde ve Jan Van Eyck'in “Paele Madonna” Tablosunda Türk Halısı (URL-6).

Polonya saraylarında da diplomatik hediye, savaş ganimeti veya ticaretle elde edilen Türk halıları kullanılmıştır. 1585 yılında Polonya Kralı Stefan Batory'nin Ermeni tüccarlardan 26 adet Türk halısı aldığı bilinmektedir (Slota 2006: 453). Çoğunlukla İstanbul'dan getirilen bu halılarla 17. ve 19. yüzyıllar arası süreçte Polonya'da saraylar, zenginlerin evleri, kiliseler dekore edilmekteydi. 19. yüzyılda Türk halısı koleksiyonerleri Polonya'da da ortaya çıkmış, Transilvanya halıları ülkede yaygınlaşmıştır. Kullanılan Türk halıları Krakow Ulusal Müzesi başta olmak üzere çeşitli müzelerde, Barok ve Oryantalist dönem Polonyalı ressamların tablolarında görülebilmektedir. Wavel Şatosu taht ve çalışma odalarında bulunan Türk halısının Polonya'da ürettiği bilinmektedir (Hock vd. 2018) (Resim-11). Böylece, Polonya'da Türk halısının kopya edilerek ürettiği anlaşılmaktadır. Bu örnekte ahşap zeminde taht alanını vurgulayan halı tüm ihtişamıyla duvar halılarını, mekânın mobilya ve dekorasyonunu gölgede bırakmaktadır.

Resim 11. Wavel Şatosu Taht ve Çalışma Odası (Yazar Arşivi).

Öte yandan Hereke Fabrikası'nın en seçkin ürünleri yabancı hanedan mensuplarına verilen hediyeler yoluyla Avrupa saraylarında kullanılmıştır. Postdam Yeni Saray, Huis Doorn Sarayı ve Barış Sarayı kabul salonları Hereke halılarıyla öne çıkmaktadır. Yeni Saray ve Huis Doorn Saraylarının salon, yemek ve yatak odalarında yer alan eşsiz Hereke ipek halıları Rokoko ve Neoklasik dekorasyonla uyum sağlamaktadır (Resim-12,13). Mekânın dekorasyonunu tamamlayan halı, goblen duvar halıları ve Rokoko tarzı mobilyaları vurgulamaktadır.

Barış Sarayı'nın dekoratörü Herman Rosse Uzak Doğu sanatından etkilenerek kabul salonunun dekorasyonunu oluştururken Kikuchi Hobun tarafından yapılan Japon ve Çin vazolarını aksesuar olarak kullanmış, duvarları Goblen halılarla kaplamıştır. Asya'nın mistik sembolleri ve kadın figürünün etkili olduğu odanın tasarımında dekorasyonun oryantalist havasını tamamlayan unsur Hereke halısıdır. Marco Duranti'nin ifadesine göre (2017: 37) Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda güç kaybetmeye başladığı dönemde Osmanlı Devleti tarafından hediye edilen Hereke halısı, maalesef Osmanlı'nın itibarını korumaya yetmemiştir. Hatta salonun açılışında bir gazeteci Hereke halısı hakkında şöyle bir yorum yapmıştır: "Bu halı bir adamın ayakları altına alınan kaderinin sembolik bir hediyesidir". Barış Sarayı'nın salonundaki perdeler de Hereke Fabrikasının

da dokunmuştur (Resim-14). Dünya siyaseti için önemli bir mekân olan salonda halen Türk halısı ve perdesiyle oluşturulan dekorasyon korunmaktadır.

Resim 12. Yeni Saray ve Hereke Halısı (URL-7).

Resim 13. Huis Doorn Sarayı ve Hereke Halısı (Yazar Arşivi).

Resim 14. Barış Sarayı Kabul Salonu (URL-8).

2.2. Amerika ve Kanada'da Türk Halısı

Avrupa'nın yanı sıra Amerika kıtasında da Türk halıları önemli mekânları süslemiştir. Örneğin; 1796 yılı yapımı George Washington'ı gösteren tabloda zeminde bir Uşak halısı görülmektedir (Resim-15). Washington'un üzerinde durduğu halı, arka plandaki masayla uyum sağlamak ve kompozisyonda otoriteyi göstermektedir. 1871'de Amerikan Başkanı'na ait Crown Palas'ın kabul salonuna döşenmek üzere bir Gördes halısının gönderildiği arşivlerde kayıtlıdır (BOA. İ. HR. No: 244/14507-2). 1860 yılı yapımı Hereke halısıyla döşenmiş Beyaz Saray Vermeil Odası ayrıca Türk halı sanatını tüm zarafetiyle yansıtmaktadır. "Altın Oda" olarak isimlendirilen bu teşhir salonu aynı zamanda resmi davetlerde kadın davetliler için tasarlanmıştır. Odada bulunan eşyalar İngiliz Rejans dönemi sanat özelliklerini göstermektedir. Sarı renkli panel duvarlar "vermeil" olarak isimlendirilen altın kaplama gümüş koleksiyonunu tamamlamaktadır. Yeşil ipek perdeli yaklaşık 55 m² büyüklüğündeki odanın ortasında 1860 yılında yapılmış bir Hereke halısı yer almaktadır. Halı üzerindeki yuvarlak maun masayla bütünleşmiştir. Ancak bu oda her başkanlık döneminde birçok kez dekore edilmiştir. 1960 öncesi dönemde ve 1981 yılından itibaren Sivas ve Hereke halılarının kullanıldığı görsel belgelerde görülmektedir. Beyaz Saray'ın kütüphanesinde de Hereke halısı kullanılmıştır (Resim-16).

Türk halıları diğer Doğu halılarıyla beraber Kanada Toronto'daki soylu ve zenginlerin evlerinde 19. yüzyılda moda olmuştu. Viktoryan tarzı mimarisi ve dekorasyonu evlerin estetik tamamlayıcısı Türk halıları salonlar, yatak odaları ve hollerde kullanılmıştır. O dönemde bir Türk halısına sahip olmanın her Torontolu asilzadenin hayali olduğu kitaplarda yazmaktadır (Brochu 2006: 309). Özellikle tüccar Babayan'ın halı kataloglarından Uşak ve Gördes halıları tercih edilmekteydi. Bu kataloglar beğenilen halıların sadece resimlerini değil; kullanım bilgilerini de içermekteydi. Zamanın gazete ve dergilerinde Türk halılarının reklamları yer almaktaydı.

Resim 15. George Washington ve Uşak Halısı (Barratt ve Miles, 2005:45).

Resim 16. Beyaz Saray Vermeil Odası ve Kütüphanesi (URL-9).

3. Bulgular

Yapılan araştırmada elde edilen veriler ışığında Türk halısının Batı dünyasında tanınmasını sağlayan unsurlar, Türk halısının Batı dünyası tarafından kullanıldığına ilişkin bilgilerin kaynaklarının tespiti, Batı saraylarında Türk halısının kullanımının etkileri başlıkları altında bulgular çıkarılarak Tablo-1,2 ve 3 'de sunulmuştur.

Tablo 1: Batı Saraylarında Türk Halısının Tanınmasını Sağlayan Unsurlar.

Batı Saraylarında Türk Halısının Tanınmasını Sağlayan Unsurlar

- Seyahatnamelerde Türk halı sanatı, seyahatlerin ve elçilerin anlatıları.
- Devlet adamlarının Batılı devlet adamları ve elçilerine verdikleri diplomatik hediyeler.
- Avrupalı devlet adamlarının birbirlerine verdikleri diplomatik hediyeler.
- Karşılıklı ticaret ve ihracat.
- Savaş ganimeti olarak elde etme.
- Osmanlı'nın Avrupa ve Amerika'daki elçilik binalarının iç mekânlarında Türk halısını özenle kullanması.
- Rönesans, Barok ve Oryentalist resim sanatında kompozisyonda Türk halısının kullanılması sonucu halının tanınırlığının artması.
- Avrupalı halı ustalarının İstanbul ve Anadolu'ya gelerek Türk halılarını incelemesi.
- Türk halısının Batıda kabulünde mimari, sanat ve moda akımlarının etkisi.
- Dünya fuarları ve sergiler.
- Türk halısı etkisiyle Batının kendi halılarını üretmeye başlaması.
- Firma katalogları ve reklamları.

Tablo 2. Batı Saraylarında Türk Halısının Kullanımına İlişkin Veri Kaynakları.

Türk Halısının Batı Dünyasında Kullanımına İlişkin Verilerin Elde Edildiği Unsurlar

- Saray envanterleri.
- Gezinlerin yazıları, anlatıları, mektuplar.
- Duvar ve tavan resimleri.
- Rönesans, Barok, Oryentalist dönem yağlı boya tabloları.
- Halı katalogları, reklamlar.
- Koleksiyonlar.
- Kullanıldığı mekânlardan örnekler.

Tablo 3. Batı Saraylarında Türk Halısının Kullanımı ve Etkileşim**Batı Saraylarında Türk Halısının Kullanım Şekli ve Etkileri**

- Halılar Rönesans'tan başlayarak her dönem içinde bulunduğu mimari ve sanat akımına uygun yapılmış mekânlarda uyum içinde dekorasyonun bir parçası olmuştur. Aynı zamanda içinde bulunduğu dönemin sanat ve mimari akımına uygun dekorasyonun gelişimine katkıda bulunmuştur.
- Türk halısı Batı dünyasında sadece bir eşya olarak kullanılmamıştır. Masa, duvar, divan, katafalklarda örtü olarak kullanılmış, balkonlara asılmıştır.
- İç mekânda duvar resminde ve yağlı boya tablolarla kompozisyonun bir parçası olmuş; resim sanatını zenginleştirmiştir. Bu resimlerdeki halılar gerçek halılardan çizildiği için birer belge niteliği taşımaktadırlar.
- Halı kullanıcılarına toplumda statü kazandırmış, mekânda ve toplumda hiyerarşi belirtmiştir.
- Halılar hükümdarların vakarını ve otoritesini yansıtmıştır.
- Avrupalılar tarafından gerek Batı Anadolu gerekse de Avrupa'da ve Amerika'da çok sayıda fabrika kurulmuştur.
- Zamanla Türk halısının kopyasını yapan Batılı tüccarlar Türk halısının teknik ve sanatsal özelliklerinden faydalanarak yeni halılar ortaya çıkarmış ve halı tarihine kazandırmıştır. Axminster, Savonnerie, Aubusson halıları bu şekilde saraylarda üretilerek kullanılmaya başlanmıştır.
- Batı saraylarında Türk halılarının kullanımı döşemelik kumaş, perde tasarımı ve üretiminin de gelişimine katkıda bulunurken diğer yandan Batı Sarayları için Anadolu'da üretilen halılar Anadolu halı sanatını da olumlu ve olumsuz şekillerde etkilemiştir.
- Türk halısı etkisiyle ortaya çıkan Batı halısının gelişimini sağlayan dekoratörler Osmanlı saraylarında Batı tarzı dekorasyonu başlatmış; bu durum kısa sürede her mekânda ve ülkenin her köşesinde Batı tarzı dekorasyonu yaygınlaştırmıştır.
- Batı halısı Osmanlı saray halısını da desen yönünden etkilemiştir.
- Batının saraylarında genellikle Holbein, madalyonlu Uşak, Gördes ve Hereke halıları tercih edilmiştir.
- Günümüzde Türkiye'nin halıcılık merkezleri Batı saraylarındaki halıların onarımı için merkez olmuştur. Görülmektedir ki; Batı halen Türk halı sanatından etkilenmektedir.

Sonuç

Halı Türklerin dünyaya armağanı, iç mekânın önemli ve dekorasyonun tamamlayıcı bir öğesidir. Orta Asya'da Türklerde halıların mekânda kullanımı örtü amaçlı kullanım iken Türk halı sanatı Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle devam etmiş ve gelişmiştir. Çok eski dönemlerden bu yana Türk halıları farklı bölgelere ve ülkelere satılmaktaydı. 13. ve 14. yüzyıllarda teknik ve sanat olarak zirveye ulaşan Türk halı sanatı, 13. yüzyıldan itibaren atölyelerde dokunmaya başlanmış ve büyük boyutlu halılar üretilmiştir. Altın çağını 16. ve 17 yüzyıllarda yaşayan Türk halı sanatı 18. ve 19. yüzyılda özellikle saraylar için dokunan halılar ve Batı Anadolu halıları olarak bir üretim koluna dönüşmüştür.

Batı dünyasının Türk halısını tanıması sonucu Batının saraylarında oldukça rağbet görmüş ve kullanılmıştır. Kullanılan halılar Batı sarayları başta olmak üzere birçok mekânda kullanım şekliyle uyum sağlamıştır. Türk halısının Batı saraylarında tercih

edilerek kullanılmasının nedenleri olduğu gibi çeşitli etkileri de bulunmaktadır ve bu etkileşim devam etmektedir.

Sonuç olarak Türk halı sanatı, Batı sarayları başta olmak üzere birçok iç mekânda yüzyıllarca tercih edilerek kullanılmış, asaletin, hiyerarşinin, zenginliğin bir simgesi olarak kabul görmüştür. Türk halı sanatının bu mekânlarda kullanımı dekorasyon stillerini etkilemiş; dekorasyonda Oryantalist, Turquerie tarzlarını öne çıkarmış, Batı kültüründe halı sanatının gelişmesini, yeni halı çeşitlerinin ortaya çıkmasını ve dünyaca tanınmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bu kültürel etkileşim Türk halı sanatı üzerinde çeşitli etkiler oluşturmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken Türk halısının Batı dünyasına açılması, Türk halısına olan talebin artması Türk halı sanatının bir zanaat olmaktan çıkarak önemli bir sanayi kolu haline dönüşmesini sağlamıştır. Batı Sarayları başta olmak üzere çeşitli mekânlarda kullanılan Türk halıları Türk halı sanatı için önemli görsel kaynakları oluşturmaktadır. Görülmektedir ki; Türk halıları kültürün ve kültürel değerlerin oluşturulması, korunmasında, yaşatılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu bilgiler ışığında Batı halı sanatının temelini oluşturan Türk halısının Batıda kullanımının etkilerinin geniş bir araştırma konusu olduğu; Türk ve Batı kültürleri arasındaki kültürel etkileşimin önemli bir simgesi olarak farklı disiplinler tarafından incelenerek yazılı kaynaklar oluşturulması gerektiği ortaya çıkmıştır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ágoston, Gabor, Masters, Bruce. "Fondaco dei Turchi". *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. New York: Facts on File, 2009.
- Alışık, Eralp. "Prof. Nejat Diyarbekirli'nin Hayatı". *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü*. (ed. Yaşar Çoruhlu, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2006: 17-25.
- Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2019.
- Aslanapa, Oktay. "17. Yüzyıl Türk Halı Sanatı". *Erdem Dergisi*. 10/28 (1999): 23-26.
- Barratt, Carrie, Miles, Ellen G. Gilbert Stuart. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2005.
- Batari, Ferenc. "Ottoman Turkish Carpets in Hungary". *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü*. (ed. Yaşar Çoruhlu) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2006: 441-446.
- Batur, Afife. "Dolmabahçe Sarayı". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı. Cilt III., 1994: 85-89.
- Bein, Simon. "Behar Carpets Struggles as Losses Widen". *The Herald*, 19 Eylül 2013.
- Bremer- David, Charissa. *Woven Gold: Tapestries of Louis XIV*. Los Angeles: Getty Yayınları, 2015.
- Brochu, Neil. "High Style and Cleanliness: Oriental Rugs in Toronto Homes 1880 - 1940". *Textile Symposium of American Society Proceedings*. Nebraska, 2006: 304-312.
- BOA. İ. HR. No: 244/14507-2.
- BOA, MF.MKT 1149 68, 29 Safer 1328.
- Cochet, Vincent, Lebeurre, Alexia. *Refuge d'Orient: Le boudoir turc de Fontainebleau Broché – Illustré*. (ed. Monelle Hayot), 2015.
- Cox, Samuel Sullivan. *Bir Amerikan Diplomatının İstanbul Anıları 1885-1887*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları. 2013: 39-41.
- Deniz, Bekir. "Osmanlı Dönemi Halı ve Düz Dokuma Yaygıları". *Türkler Ansiklopedisi*. (ed. Hasan Celal Güzel) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 12 (2002): 39-41.
- Deniz, Bekir. "Anadolu Türk Halı Sanatının Kaynakları". *Sanat Tarihi Dergisi XIV-1* (2005): 79-103.
- Demirarslan, Deniz. *Tarih Öncesi Dönem ve Antik Çağ Uygarlıklarında Mekân ve Mobilya Tasarımı*. Kocaeli: KOÜ Yayınları, 2011.
- Diyarbekirli, Nejat. *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- Dölen, Emre. *Tekstil Tarihi: Dünyada ve Türkiye'de Tekstil Teknolojisinin ve Sanayiinin Tarihsel Gelişimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1992.
- Duranti, Marco. *The Conservative Human Rights Revolution*. Oxford: Oxford Yayınevi, 2017.

- Ergüney, Y.Duygu, Pilehvarian, N.Kara. "Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti". *Megaron*. 10/2 (2015): 224-240.
- Gowing, Lawrence. *Vermeer*. Los Angeles: Kaliforniya Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Gökmen, Ertan. *Osmanlı Dönemi Gördes Halıcılığı*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Hock, Beata, Allas, Anu. *Globalizing East European Art Histories*. New York: Routledge, 2018.
- Ionescu, Stephan. "Transilvanian Tale". *Halı Dergisi* 137 (2004): 52-57.
- İbn Batuta. *İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler*. (haz. İsmet Parmaksızoğlu) İstanbul, 1977.
- Jacobs, Bertram. *Axminster Carpets 1755-1957*. Yyy., 1970.
- Kalender, Erol. "Türk Halı Sanatı Tarihinde Savonnerie ve Aubusson Halılarının Yeri". *Arış Dergisi* 3 (Aralık 1997): 48-53.
- Komroff, Manuel. *The Travels of Marco Polo*. New York: W.W. Norton & Company, 2002.
- Küçükerman, Önder. *Hereke Fabrikası*. İstanbul: Sümerbank, 1987.
- Maxim, Mihai. L"Empire Ottoman Au Nord du Danube. İstanbul: Isis, 1999.
- Mills, John. "Henry VIII and The Oriental Carpet". *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü*, Ed.: Yaşar Çoruhlu, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2006: 447-452.
- Müderrişoğlu, Ayşen, "Ottoman Gifts in the 18th Century, Through the East- West Perspective". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/4 (2014): 269-276.
- Özkavruk, Elvan, Ömür, Vildan. "Fransız Halıcığının Doğusunda Türk Halılarının Etkisi ve Savonnerie Halıları". *Sanat Dergisi* 11 (2007): 21-27.
- Öztürk, Bahadır. "Tezgâhtan Saraya: Osmanlı Saray Halıları". *Yedi Dergisi*. 16 (2016): 121-127.
- Perdahcı, Nurcan. "Rönesans Resim Sanatında Lorenzo Lotto ve Uşak Halıları". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2010): 306-322.
- Perdahcı, Nurcan. "XVI-XVIII. Yüzyıl Avrupa Resim Sanatı'nda Uşak". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (2011): 275-291.
- Perdahcı, Nurcan. "Johannes Vermeer'in İçinde Batı Anadolu Halılarının Olduğu İki Resmî Üzerine Bir İnceleme". *Journal of Akdeniz Sanat* 14/26 (2020): 245-265.
- Rosamond, E. Mack. *Doğu Malı Batı Sanatı*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Slota, Beata Biedonska. "Collection of Turkish Carpets in The National Museum in Krakow". *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü*. Ed.: Yaşar Çoruhlu, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2006: 453-455.
- Starkey, David. *The Inventory of King Henry VIII. Volume I*. London: Harvey Miller, 1998.
- Suriano, Maria. "Costabili Sarayı Fresklerindeki Anadolu Halıları". *P Sanat Dergisi* (Güz 1996): 50-63.
- Tutsak, Sadiye. "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Uşak'ta Halıcılığın Makineleşme Süreci". *Belleten Dergisi* LXXI /260 (2007): 65-98.
- Yeşildal, Ünsal Yılmaz. "Küpe Motifinin Kültür Değişimi Kuramları Bağlamındaki Yolculuğu". *Milli Folklor* 124 (2019): 189-201.
- Yetkin, Şerare. *Türk Halı Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991.
- Yılmaz, Bülent. "Pazırkıktan Günümüze Türk Halı Sanatı". *Oğuz Türkmen Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2017): 98-106.
- URL-1: Britanya Endüstriyel Tarih Rehberi, 1 Şubat 2020, <<https://www.gracesguide.co.uk/File:Im1927CGJ-Cardinal.jpg#filelinks>>
- URL-2: "Carpets Of Buckingham Palace Are Restored in Turkey" (7 Ekim 2019), 10 Şubat 2020, <<http://www.maremontrealstate.com/tr/general/carpets-of-buckingham-palace-are-restored-in-turkey/>>
- URL-3: "Henry VIII", 12 Şubat 2020, <<https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zghrd2p/revision/3>>.
- URL-4: "The Story of Kensington Palace", 23 Ocak, 2020, <<https://www.wanderlustchloe.com/kensington-palace-tour-london/>>.
- URL-5: "The Somerset House Conference, 1604", 12 Mart 2020, <<https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait.php?search=ap&npgno=665&eDate=&IDate=>>>
- URL-6: "From the Tub Room to the Smoking Room", 23 Ocak 2020, <<https://victoriamansion.org/2019/04/22/from-the-tub-room-to-the-smoking-room-and-back-again-by-charisse-gendron/>>
- URL-7: "Das Neue Palais in Potsdam", 29 Ocak 2020, <https://franksfotografieblog.de/das-neue-palais-und-der-klausberg-im-park-sanssouci/>
- URL-8: "Annual Report Carnegie Foundation- Peace Palace", 20 Ocak 2020, <<https://www.vredespaleis.nl/wp-content/uploads/2020/07/Jaarverslag-Carnegie-Stichting-2019-web-14.pdf>>
- URL-9: "Inside the White House", 3 Şubat 2020, <https://obamawhitehouse.archives.gov/about/inside-white-house/rooms>